

Для цитування: Подкоритова Л., Приймак І. Варіативність сучасної нонфікшн літератури. Поділля. Філологічні студії : електронний збірник наукових праць. Головний редактор М. Торчинський. Хмельницький, 2024. Вип. 17. Т. II. С. 97-102.

Key Aspects of the Development of Scientific Research in Modern Conditions

22. Мистецтвознавство та літературознавство

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НОНФІКШН ЛІТЕРАТУРИ ЯК СУЧАСНОГО ЖАНРУ

Приймак Інна,

к.філол.н.,

доцент кафедри української філології

Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

ryimakin@khmnu.edu.ua

Подкоритова Лариса

к.психол.н.,

доцент кафедри психології та педагогіки

Хмельницького національного університету, м. Хмельницький

larisa.podkoritova@gmail.com

Сучасний літературний процес відзначається стрімкістю та динамічністю, зокрема й на жанровому рівні. Останнім часом на теренах художньої творчості все більше з'являється жанрових різновидів літератури «нонфікшн». Дослівний переклад з англійської «non-fiction» – «не вигадка». Це літературні твори, які обсервують події реальності та дають їм певну оцінку. Набуває популярності цей вид художньої творчості й в українській літературі ХХІ ст.

Огляд наукових праць таких українських дослідників як О. Алексеєв, О. Афанасьєв, М. Варикаша, І. Василенко, В. Воротченко, А. Сітко, О. Галич, Н. Герасименко, А. Зелінська, О. Іщенко, О. Колінько, Н. Колошук, С. Кондратюк, К. Корольова, О. Косюк, Я. Кулінська та ін. виявили неоднозначне ставлення до поняття «література нонфікшн» у сучасному літературознавстві.

У найбільш загальному вигляді «нонфікшн» розуміється як література, що заснована на реальних фактах і не містить вимислу, або містить його мінімально.

Попри неоднозначне ставлення до змісту поняття, у літературознавстві визначені деякі особливості «нонфікшн» літератури як сучасного жанру. Розглянемо деякі з них.

Дослідниця Н. Головченко, ототожнюючи літературу «нонфікшн» і «літературу факту», визначає їх як особливий літературний жанр, що має такі особливості:

- сюжетна лінія вибудовується суто на реальних подіях;
- епізодичні включення художнього вимислу;

– засвідчує реальні події;

– може бути еkleктичною за жанровою формою текстів (автобіографічні деталі, публіцистика, верлібр, вірші прозою, новели, образки, репліки тощо), але єдиною за темою, змістом, пафосом, формою наративу, світоглядом автора/авторки [2].

О. Афанасьєв, І. Василенко називаються такі особливості жанру «нон-фікшн»:

– фактична точність;

– наявність відповідних посилань, свідоцтв, фотоматеріалів, відеосюжетів та інших доказів автентичності подій і героїв [1].

Такі художні особливості творів цього різновиду є запорукою постійної читацької уваги. Це важливо для реципієнта, який любить художню прозу та бажає переживати, осмислювати і перебувати не у вигаданому, а в реальному світі. Так з'являються романи-нонфікшн. Їх відмінність від репортажів нонфікшн – у наявності художнього вимислу, який стосується переважно не фактів і героїв, а поєднання матеріалу, переважання оповідності, сюжетності, образності мовлення й інших типових літературних компонентів. У цьому випадку факти, їх точність і достовірність важливі, але вторинні по відношенню до художності, і є способом подання проблеми авторок/авторкою. Для нонфікшн репортажу, навпаки, визначальним є фактаж, а художність слугує допоміжним засобом. Втім, нерідко й те, й інше включають до «літературної журналістики», як назвав цей жанр Н. Сімс [1].

Таким чином, попри наявність заперечного префіксу («non-») перед «вигадкою» («fiction») наявність деякого вимислу у літературі нонфікшн є досить поширеним.

В. Кривенко і А. Сітко вважають найважливішою ознакою жанру «нонфікшн» автобіографічність, яка максимально наближена до реальних фактів і їх чіткого розподілу відповідно до історичного контексту. Автори також вважають, що література «нонфікшн» поєднує в собі елементи різних стилів, текстів-джерел, а також мовні засоби публіцистичності та документальності. Все це формує жанр нонфікшн і мовну структуру образу оповідача в цьому жанрі [4].

Однією з найважливіших елементів «нонфікшн» літератури є точність. Автори мають бути впевнені в тому, що їхні факти достовірні, а джерела надійні [3]. Нерідко це справжні дослідження, подані у доступній і зрозумілій формі. Хоча «нонфікшн» література серйозна та інформативна, вона може бути веселою та розважальною. Багато авторів нехудожньої літератури використовують гумор і сюжети, щоб зробити свої тексти приємнішими для читання.

Таким чином, можна говорити, що «нонфікшн» як сучасний жанр поєднує у собі точні факти і стильові особливості художньої літератури [3].

Зазначимо деякі прийоми, що використовуються у літературі «нонфікшн» [3; 5]: звуконаслідування; багато діалогів; ефект кінематографізму; детальні описи (місця подій, портрету героя тощо); репортаж як основа; гумор, зокрема особисті анекдоти; статистичні дані; сюжети.

Основна мета «нонфікшн» літератури – поінформувати читача про конкретну тему чи розповісти правдиву історію. Автори також часто пропонують інший погляд на звичні речі [4].

Дослідники пропонують і досить різну класифікацію жанрових різновидів літератури «нонфікшн».

Так L. Turco [8] зазначає, що нонфікшн література – це загальний термін, який охоплює багато піджанрів, і включає до них:

- есе (формальне, або наукове, і неформальне),
- критику (зокрема рецензію, коментарі тощо);
- професійне письмо – категорія, що охоплює такі піджанри, як технічне письмо (посібники, статті про медичну техніку), ділове письмо (листи, торговельні та виробничі звіти) та написання звітів інших видів, як, наприклад, звіт із офісу на дім кабінету з кадрових питань;

- біографія (включаючи профіль у соцмережі, біографічне дослідження персонажа, автобіографію);

- мемуари;

- журнал як щоденник – щоденний запис про своє життя, на відміну від журналістики, яка є репортажем про поточні події, і це один із засобів масової інформації, до якого входять газети, радіо та телебачення;

- сократівський діалог – дидактичний твір, що повторює платонівську форму розмови між учителем і учнем;

- листи (листування, повідомлення);

Дослідниці M. Stewart і M. Correia визначають інші п'ять основних видів «нонфікшн» літератури [6;7]:

1) Традиційна (Traditional Nonfiction) – це оглядові книги; часто є частиною великої серії; викладені чіткою, зрозумілою мовою; мають пояснювальний стиль письма й описову структуру тексту. Найкраще використовувати для огляду або вступу до теми, на початку процесу дослідження, щоб краще зрозуміти тему.

2) Для перегляду (Browseable Nonfiction) – книги, чий дизайн привертає увагу, є щедро ілюстрованими; мають короткі блоки прямого тексту; їх можна читати від початку до кінця або пропускаючи частини. Чудово підходять для спільного читання; мають роз'яснювальний стиль письма і описову структуру тексту. Найкраще використовувати для швидкого залучення читачів, пропонуючи цікаві чи незвичайні факти; функції тексту полегшують пошук конкретної інформації; акцент робиться на оформленні та візуальному оформленні книги; використовувати пізніше в процесі дослідження, щоб додати цікаві деталі.

3) Оповідна (Narrative Nonfiction) – це книги, що розповідають певну історію або передають досвід. Відповідно мають розповідний стиль письма. Їхні персонажі, сцени, діалоги реальні. Мають: «сильний голос» і багате, привабливе мовлення; структуру хронологічної послідовності. Це книги про людей (біографії), події чи процеси. Найкраще використовувати для: розуміння минулого часу чи місця, людини чи процесу; читання вголос.

4) Пояснювальна література (Expository Literature) – це література, спрямована на опис, пояснення, інформування щодо певних явищ, подій, істот

тощо у художній манері; у ній творчо представлені певні теми; «сильний голос» і багате, привабливе мовлення; інноваційний формат; ретельно підібрана структура тексту, роз'яснювальний стиль письма; це зокрема книги про певні ідеї. Найкраще використовувати для: надання більшої глибини чи цікавої точки зору, ідеальних текстів для наставників для написання семінарів, документальної літератури для читання вголос

5) Активна (Active Nonfiction) – література, що захоує до діяльності, дуже інтерактивний та/або навчає навичкам залучення до діяльності; написана простою зрозумілою мовою у пояснювальній манері; сюди авторки включають кулінарні книги, книги з рукоділля, садівництва і городництва, інструкції тощо. Найкраще використовувати для: участі в діяльності або вивчення нових навичок; ідеально підходить для виробників.

Окрім наведених вище, знаходимо ще такі типи «нонфікшн» літератури, за характером впливу на читача [3]:

– експозиція – пояснення чогось, насамперед, за допомогою опису, порівняння та контрасту;

– розповідь – розповідає історію, засновану на реальних подіях чи вигадану;

– аргументація – використовується, щоб переконати читача погодитись з думкою письменника/письменниці;

– переконання – спрямована на те, щоб переконати читача вжити певних дій.

На нашу думку, останній тип краще назвати «мотивація» або «спонукання».

На сайтах книговидавництва знаходимо класифікацію нонфікшн літератури за сферами діяльності, зокрема: біографія; мемуари; історія; бізнес; самодопомога; наука; подорожі (травелоги); природа і довкілля; кулінарні книги; мистецтво/фотографія; довідкова література [3]. На нашу думку, варто виокремити психологічний нонфікшн, оскільки серед цих книг є орієнтовані на допомогу у досягненні успіху у бізнесі, психологічну самодопомогу, а також донесення наукових фактів з психології у доступній формі тощо.

Як показує наш огляд, науковці не мають спільної думки щодо змісту поняття «нонфікшн» література. Існують різні класифікації жанрової специфіки творів. Разом із тим визначені досить чіткі особливості «нонфікшн» літератури як сучасного жанру. В першу чергу, це заснованість на реальних подіях і фактах. При цьому залежно від специфіки і спрямованості нонфікшн твору, частка вигаданості у ньому може суттєво варіюватися, тому однією з рис сучасної нонфікшн літератури є еkleктизм. Важливим у цьому жанрі є також «голос автора», його досвід, думка, почуття, ставлення.

Список використаних джерел

1. Афанасьєв, О., & Василенко, І. (2021). Література нон-фікшн: до питання про специфіку. *Філософія та гуманізм*, (13), 4-10.

2. Головченко, Н. «Блокпост» або Формула успіху Бориса Гуменюка. <https://www.ukrainka.org.ua/node/6655>.

3. Кавун К. (2023). Книги нон-фікшн (non-fiction) та фікшн (fiction). <https://isbn.com.ua/knigi-non-fikshn/>.

4. Кривенко, В., & Сітко, А. (2022). Відтворення стилістично маркованої лексики у літературі жанру non-fiction. *Grail of Science*, (21), 140-144.
5. Нон-фікшн книги: що це і з чим їх їсти (2019). <https://sparkmedia.com.ua/non-fikshn-knyhy/>
6. Stewart, M., & Correia, M. (2023). *5 Kinds of Nonfiction: Enriching Reading and Writing Instruction with Children's Books*. Taylor & Francis.
7. Stewart, M., Correia, M. (2021). *5 Kinds of Nonfiction*. <https://www.btsb.com/5knf/>.
8. Turco, L. (2020). *The Book of Literary Terms*. New Mexico : University of New Mexico Press.